

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης «Ο άγιος των ελληνικών γραμμάτων»(βίντεο)

[/ Ορθόδοξες Προβολές](#)

Ο **Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης** (Σκιάθος, 4 Μαρτίου 1851 – Σκιάθος, 3 Ιανουαρίου 1911) είναι ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες λογοτέχνες, γνωστός και ως «ο άγιος των ελληνικών γραμμάτων», «η κορυφή των κορυφών» κατά τον Κ. Π. Καβάφη. Έγραψε κυρίως διηγήματα, τα οποία κατέχουν περίοπτη θέση στη νεοελληνική λογοτεχνία

Όσο ζούσε ήταν ή προσωποποίησή του... «loser». Μεγαλωμένος σαν ξεπεσμένο άρχοντόπουλο, χωρίς παρέες, και παθιασμένος με τὰ γράμματα από μικρός, πέρασε τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ βίου του στὴν Ἀθήνα σὲ ἀπόσταση ἀσφαλείας ἀπὸ τοὺς «κουλτουριάρηδες» τῆς ἐποχῆς, πλημμυρισμένος ἀπὸ νοσταλγία γιὰ τὸ νησί του, τὴ Σκιάθο. Στὸν αἰῶνα ποὺ μεσολάβησε ὅμως ἀπὸ τὸν θάνατό του, στὶς 3 Ἰανουαρίου τοῦ 1911, ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης ἐκτιμήθηκε καὶ μυθοποιήθηκε ὅσο ἐλάχιστοι ὁμότεχνοί του. Γιατί;

Στοιχεία ταυτότητας

Γιὸς παπά, γεννημένος πρὶν ἀπὸ 160 χρόνια, τὸ 1851, στὴ Σκιάθο, φοίτησε μὲ πολλές διακοπές, λόγω οἰκονομικῶν προβλημάτων, σὲ γυμνάσια τῆς Χαλκίδας, τοῦ

Πειραιᾷ καὶ στὸ Βαρβάκειο, καὶ μολονότι γράφτηκε στὸ πανεπιστήμιο, γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους, δὲν τὸ τελείωσε. Στὸ μεταξὺ εἶχε μαθητεύσει γιὰ λίγο καὶ στὰ σκληρὰ ἀγιορείτικα ἦθη, ἀλλὰ παρ' ὅλο πὺ γοητεύτηκε ἀπὸ τὸν μοναχισμό, διάλεξε νὰ ζήσει ὡς ἀναχωρητῆς μέσα στὸ πλῆθος τῆς πρωτεύουσας.

Μορφώθηκε μόνος του, παρακολουθώντας ἐπιλεκτικὰ διαλέξεις στὴ Φιλοσοφική, ὅπως μόνος του ἔμαθε ἀγγλικά καὶ γαλλικά γιὰ νὰ διαβάζει στὸ πρωτότυπο τὰ σπουδαῖα ἔργα τῆς ἐποχῆς του καὶ ὅχι μόνο. Ἀρχικὰ βιοποριζόταν κάνοντας ἰδιαίτερα σὲ μαθητές, κι ἀπὸ τὸ 1879 συνεργαζόμενος μὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ ὡς συγγραφέας καὶ μεταφραστής. Οἱ τσέπες του ἦταν τρύπιες: μὲ τὸ πὺ ἔπαιρνε τὸ μισθό του, πλήρωνε τὰ χρέη του στὴν ταβέρνα τοῦ Καχριμάνη, στοῦ Ψυρρή, πλήρωνε τὸ νοίκι γιὰ τὸ δωμάτιό του, ἔστελνε λεφτὰ στὴν οἰκογένειά του, μοίραζε στοὺς φτωχοὺς, δὲν κρατοῦσε τίποτε γιὰ τὸν ἑαυτό του.

Μέγας πότης, μανιώδης καπνιστῆς καὶ πάντα ἐργένης, «θ' ἀφήσει στὴν ἱστορία τῶν γραμμάτων αὐτὴ τὴ φιγούρα τοῦ ἄπλυτου, τοῦ κακοντυμένου, τοῦ λιγομίλητου ἐπαρχιώτη, πὺ θὰ κέρδιζε πολλὰ ὡς συγγραφέας, ἐπειδὴ εἶχε χάσει πολλὰ σὰν ἄνθρωπος», σημειώνει στὸ «Ἀλέξανδρος Ἀδαμαντίου Ἐμμανουήλ» ὁ Κωστῆς Παπαγιώργης (ἐκδ. Καστανιώτη). Στὴ Σκιάθο ἐπέστρεψε ὀριστικά, τὸ 1908, τρία μόλις χρόνια πρὶν πεθάνει ἀπὸ πνευμονία. Καὶ πρὶν ἀφήσει τὴν τελευταία του πνοὴ ἔψαλε τὸ τροπάριο «Τὴν χεῖρά σου τὴν ἀψαμένην» καὶ ζήτησε νὰ διαβάσει Σέξπιρ ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ ἔκδοση πὺ εἶχε πάντα στὸ πλάι του.

Κάθε εποχὴ καὶ ὁ Παπαδιαμάντης της

Σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ δημοσιογραφικὸ σινάφι, τὸ λογοτεχνικὸ φάνηκε ἐξαρχῆς ἐπιφυλακτικὸ ἀπέναντί του. Μόνο οἱ δημοτικιστὲς τὸν εἶδαν μὲ μία κάποια συμπάθεια. Ὁ ἴδιος, πάντως, μόνο τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Νιρβάνα ἀξιώθηκε νὰ διαβάσει κριτική. Ἔπρεπε νὰ πεθάνει γιὰ νὰ ἐγκωμιαστεῖ. Ἐκτοτε, δύο ἦταν τὰ θέματα πὺ τέθηκαν στὸ μικροσκόπιο: ἡ γλωσσικὴ ἰδιαιτερότητά του καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὅποιο ἐξέφρασε τὴν ἐθνικὴ-λαϊκὴ ψυχὴ.

Ἄλλοι χαρακτήρισαν τὴν καθαρεύουσά του προβληματικὴ (βλ. Τερζάκης), σχολαστικὴ ἢ ξεπερασμένη, κι ἄλλοι, ἀπὸ τὸν Τ. Ἄγρα ὡς τὸν Ἐλύτη καὶ τὸν Ζήσιμο Λορεντζᾶτο, ὡς μία γλώσσα πὺ κουβαλάει πάνω της στρώσεις αἰώνων, ἀφομοιώνοντας ἁρμονικὰ στοιχεῖα ἀρχαῖα, βυζαντινά, ἐκκλησιαστικὰ καὶ νεοελληνικά. Οὔτε ὅμως ὁ Νιρβάνας, οὔτε ὁ Παλαμᾶς, οὔτε ὁ Ξενόπουλος εἶδαν τὰ γραπτὰ του ὡς φωτογραφικὲς ἀπεικονίσεις καὶ μόνο τῆς ζωῆς στὸν γενέθλιο τόπο του. Ἡ... ρετσινὰ τῆς ἠθογραφίας ἦρθε ἀργότερα, στὴ δεκαετία τοῦ '40. Κι ἐνῶ σήμερα ὑπάρχει ὁμοφωνία ὡς πρὸς τὶς ποιητικὲς διαστάσεις τῆς γλώσσας τοῦ (κάτι πὺ ἀναγνώρισε δημόσια καὶ ὁ Σεφέρης τὸ 1952, συγκαταλέγοντας τὸν

στοὺς μεγαλύτερους Ἕλληνες ποιητές), ἰδοὺ τί ἔγραφε στὴν «Ἱστορία» τοῦ ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς: «Ὁ Παπαδιαμάντης διαβάζεται εὐκόλα ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἔχουν συνηθίσει στὴν καλὴ ποιότητα καὶ δὲν ἀπαιτεῖ κανενὸς εἴδους προπαρασκευῆ. Ἡ γενιὰ ποὺ τιμοῦσε τὸν Σουρῆ γιὰ μεγάλο ποιητὴ, ἐπόμενο ἦταν νὰ τιμήσει γιὰ μεγάλο πεζογράφο τὸν Παπαδιαμάντη». Μία ἀστοχία ποὺ μνημονεύεται ἀκόμη...

Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 20οῦ αἰώνα, τὸ παπαδιαμαντικὸ σύμπαν ταυτίστηκε θετικὰ μὲ τὴν ἔννοια τῆς Ὁρθοδοξίας (βλ. Λορεντζᾶτος, Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Χρ. Γιανναρᾶς), προσεγγίστηκε μὲ ἐργαλεῖα ψυχαναλυτικῆς κριτικῆς (βλ. Γκὶ Σονιέ, Π. Μουλλᾶς), καὶ ἔδωσε ἐπιχειρήματα σὲ μελετητὲς ὅπως ὁ Λάκης Προγκίδης γιὰ νὰ συγκρίνουν τὸν δημιουργό του μὲ τοὺς θεμελιωτὲς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ μυθιστορήματος. Κάθε ἐποχὴ καὶ μὲ τὸν Παπαδιαμάντη της.

Σε ξένες γλώσσες

Ἔργο μὲ ξεχωριστὴ θέση στὸ σύμπαν τοῦ Παπαδιαμάντη, ἡ «Φόνισσα» κατέχει καὶ τὴ μερίδα τοῦ λέοντος στὶς μεταφράσεις του στὸ ἐξωτερικό. Ἡ ἱστορία τῆς Φραγκογιαννοῦς ποὺ παραβαίνει τὸ «οὐ φονεύσεις» γιὰ καλὸ σκοπὸ -πνίγει μὲ τὰ χέρια της δύο νεογέννητα κοριτσάκια γιὰ νὰ λυτρώσει καὶ τὰ ἴδια καὶ τοὺς γονεῖς τους ἀπὸ τὰ βάσανα τῆς κοινωνίας- μία ἱστορία ποὺ χρεώνει τὸ ἀπόλυτο κακὸ ὅχι σ' ἓνα διεστραμμένο τέρας ἀλλὰ σ' ἓναν συνηθισμένο ἄνθρωπο, ἔχει μεταφραστεῖ στ' ἀγγλικά, τὰ γαλλικά, τὰ γερμανικά, τὰ ἰσπανικά καὶ τὰ ἰταλικά, ἀλλὰ καὶ στὰ βουλγαρικά, τὰ ρουμανικά, τὰ καταλανικά, τὰ δανέζικα...

Πλήρης κατάλογος μὲ τὰ μεταφρασμένα διηγήματά του δὲν ἔχει συγκροτηθεῖ ἀκόμη. Στὸ σχετικὸ ἀρχεῖο πάντως τοῦ ΕΚΕΒΙ, ἀναφέρονται 41 ξένες ἐκδόσεις, γιὰ τὸ διάστημα 1968-2009. Ἡ πιὸ πρόσφατη, ποὺ εἶναι ἴσως καὶ ἡ σημαντικότερη, ἀπλώνεται στὸν συλλογικὸ τόμο «The boundless garden» (ἐκδ. Denise Harvey), ὅπου συμπράττουν μεταξὺ ἄλλων μεταφραστὲς ὅπως ὁ Πίτερ Μάκριτζ καὶ ὁ Ντέιβιντ Κόνολι, καὶ ὅπου χάρις στὴν κατατοπιστικὴ εἰσαγωγὴ τοῦ ἱερωμένου καὶ διακεκριμένου πανεπιστημιακοῦ στὸ Μόντρεαλ Λάμπρου Καμπερίδη, παρέχονται ὅλα τὰ ἀπαραίτητα κλειδιά γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ παπαδιαμαντικοῦ κόσμου στὸ ἀγγλοσαξονικὸ κοινό.

Ἡ κίνηση των “Απάντων” του

Σύμφωνα μὲ τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔγινε ἐκδότης μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ στεγάσει τὸ παπαδιαμαντικὸ ἔργο, τὸν Δημήτρη Μαυρόπουλο τοῦ «Δόμου», «κάθε χρόνο διαθέτουμε γύρω στὶς 600 σειρὲς τῶν «Απάντων» του, στὴν διόλου εὐκαταφρόνητη τιμὴ τῶν 200 εὐρώ. Κι ἀπ' ὅ,τι βλέπω, τὸ 80% τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὰ ἀγοράζουν εἶναι νέοι ποὺ οὐδέποτε διδάχτηκαν τὴ γλῶσσα του στὰ σχολεῖα

τους. Τὸ ἐνδιαφέρον, μ' ἄλλα λόγια, πάει κατ' εὐθείαν στὸ περιεχόμενο. Δὲν εἶναι ἐνθαρρυντικό;»

Ο πρῶτος επαγγελματίας συγγραφέας

Ὁ Παπαδιαμάντης ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ἐπαγγελματίας συγγραφέας στὴν Ἑλλάδα, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἔγραφε γιὰ νὰ βιοποριστεῖ. Ὅσο ζοῦσε ὅμως, δὲν εὐτύχησε νὰ δεῖ οὔτε μία μικρὴ συλλογὴ διηγημάτων τοῦ τυπωμένη σὲ βιβλίο – ἦταν ὅλα τους διασκορπισμένα σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά. Σύμφωνα μάλιστα μὲ μαρτυρία τοῦ Γ. Δροσίνη, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἄφηνε κείμενό του σὲ κάποιο γραφεῖο, «οὔτε τὸ συλλογίζονταν πιά, οὔτε ζητοῦσε νὰ μάθει πότε θὰ δημοσιευθεῖ, οὔτε καὶ διορθώσεις ἔβλεπε ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο: τὰ χειρόγρατά του ἦταν ἔκθετα ριγμένα στὴ βρεφοδόχο τοῦ Βρεφοκομείου. Γι' αὐτὸ καὶ πολλὰ κακοτυπώθηκαν ἀπὸ τὴν πρώτη φορά...».

Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου, τοῦ χαλκιδαίου φιλόλογου ποὺ ἀφοσιώθηκε στὴ μελέτη καὶ τὴν ἀνάδειξη τοῦ παπαδιαμαντικοῦ ἔργου, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἔχουμε μία πλήρη καὶ ἀκριβῆ ἔκδοση τῶν «Ἀπάντων» του. Ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ πληρότητα, λέει, εἶναι ἀρετὲς ποὺ ἐξασφαλίζονται ὅταν ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας φροντίζει τὴν ἔκδοση, ἢ τουλάχιστον ὅταν ἔχει διασωθεῖ ὅλο του τὸ ἀρχεῖο. Ἐκεῖνο τοῦ Σκιαθίτη ὅμως, ὅποιο κι ἂν ἦταν, στὸ μεγαλύτερο μέρος του ἔχει χαθεῖ.

Ο παράξενος τρόπος τῶν Ελλήνων

Ὁ Παπαδιαμάντης στράφηκε μὲ τὰ διηγήματά του πρὸς τοὺς ἡττημένους τῆς ζωῆς, τοὺς ἄπραγους, τοὺς ἀλκοολικούς, τοὺς φτωχοὺς, σ' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν παράμερα ἀπὸ τοὺς «πολιτισμένους» ἀνθρώπους, συναισθανόμενος τὸν ἀγῶνα τοὺς κόντρα στὴν ἀρρώστια, τὸ θάνατο, τὸν κοινωνικὸ ἀποκλεισμό. Βρῆκε τὸ ὕλिकό του στὶς καρδιὲς τῶν παιδιῶν, τῶν γυναικῶν, τῶν ἀνίσχυρων γερόντων καὶ τὸ ἔνωσε μὲ τὴν ὁμορφιὰ τῆς θάλασσας καὶ τῆς Σκιάθου, ἀγκαλιάζοντας στὶς περιγραφές του ὅλες τὶς ἀμμουδιές, τὰ λιμανάκια, τὶς χαράδρες, τὰ ὑψώματα καὶ τὰ «ρόδινα ἀκρογιάλια» τοῦ ἀγαπημένου του νησιοῦ. Καὶ μπολιάζοντας τὶς παιδικές του ἀναμνήσεις μὲ τὰ θρησκευτικὰ του βιώματα, τὰ δικά του βάσανα, τὴν εὐαίσθησία του καὶ τὸν ποιητικὸ του οἶστρο, κατάφερε ν' ἀναδείξει τὸ ντόπιο ἦθος σὲ αἰσθητικὸ καὶ πνευματικὸ γεγονός.

Γι' αὐτὸ καὶ διαβάζεται -ἀπ' ὅσους διαβάζεται- μέχρι σήμερα. Ὅχι μόνο ἐπειδὴ εἶναι σπουδαῖος συγγραφέας, ἀλλὰ ἐπειδὴ στὸ ἔργο του ἀποθησαυρίζεται «ὁ παράξενος τρόπος τῶν Ἑλλήνων», ὅπως τὸ ἔθεσε ὁ πρόωρα χαμένος Χρῆστος Βακαλόπουλος. Ἐπειδὴ, μ' ἄλλα λόγια, στὶς σελίδες του βρίσκεται τὸ κλειδὶ τῆς

έθνικῆς μας ιδιαιτερότητας, πὺ ἀκόμα προσπαθοῦμε νὰ τὴν ὀρίσουμε, στριμωγμένοι ἀνάμεσά σε Δύση καὶ Ἀνατολή.

«Με φτάνουνε εκατὸ δραχμές»

Τὸ περιστατικὸ τὸ ἀναφέρει ὁ Νιρβάνας, συνάδελφος τοῦ Παπαδιαμάντη στὸ «Ἄστυ» τὴν περίοδο 1899-1902: Ὅταν ξεκίνησε τὴ συνεργασία του μὲ τὴν ἔφημερίδα, τοῦ προσφέρθηκε μισθὸς 150 δραχμῶν. Βλέποντας ὅμως τὸν Σκιαθίτη ἀπορροφημένο στοὺς συλλογισμοὺς του, ὁ διευθυντὴς τὸν ρώτησε: «Μήπως εἶναι λίγα;» «Πολλὲς εἶναι ἐκατὸν πενήντα. Μὲ φτάνουνε ἐκατό», ἀπάντησε τότε ἐκεῖνος, κι ἔφυγε χωρὶς νὰ προσθέσει λέξη, βιαστικὸς καὶ ντροπαλός.

Ίσως αὐτὴ ἡ στάση ζωῆς τοῦ Παπαδιαμάντη, ὁ περιορισμὸς του στ' ἀναγκαῖα, νὰ προκαλεῖ τὴν μεγαλύτερη ἀμηχανία σήμερα. Αὐτὸ τουλάχιστον ἰσχυρίζεται ὁ Δημήτρης Νόλλας (βλ. «Φύλλα καπνοῦ», Ἑστία): «Πίσω ἀπὸ τὰ λιβάνια καὶ τοὺς ψαλμούς, καὶ πίσω ἀπὸ μία γλῶσσα πὺ προϋποθέτει παιδεία καὶ ἄσκηση», γράφει, «κρύβεται ὁ ἄνθρωπος πὺ ἀρνεῖται νὰ καταλάβει πὺ πᾶνε τὰ τέσσερα – πὺ πάει δηλαδὴ ὁ Συγγρός, ὁ δείκτης τοῦ ΧΑΑ τῆς ἐποχῆς, τὸ Λαύριο καὶ ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῆς Ἀττικῆς. Ὅλα αὐτά, μὲ ἄλλα λόγια, πὺ εἶναι ἡ πυξίδα τοῦ σημερινοῦ ἀχόρταγου ἀνθρώπου...»
